

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ: АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Висвітлені основні етапи становлення фінансового менеджменту, обґрунтовані перспективні напрямки його розвитку. Основну увагу приділено фінансовому менеджменту активів підприємств.

Ключові слова: фінансовий менеджмент, активи, оцінка вартості активів, управління активами.

Вступ. Економічні реформи в Україні, які направлені на глобалізацію фінансових ринків, впливають на фінансово-кредитну систему, змінюють економічне, інформаційне та правове середовище функціонування підприємств. В області фінансів, банківської справи і бухгалтерського обліку відбуваються важливі зміни, пов'язані з розвитком ринкових відносин. На сучасному етапі вельми необхідна адекватна ринковій економіці організація фінансової діяльності підприємств, оскільки саме на підприємствах формується основа фінансової системи держави.

Ефективна діяльність будь-якої підприємницької структури залежить від якості управління її фінансами. Це обумовлює необхідність розвитку та вдосконалення теоретичних засад фінансового менеджменту з метою їх впровадження під час розв'язання практичних проблем. Важливим напрямком удосконалення є саме фінансовий менеджмент активів.

У зарубіжній і вітчизняній науковій, навчальній, фаховій літературі проблемам організації та впровадження фінансового менеджменту активів в останні роки приділяється велика увага. Серед науковців, які займаються даною проблемою й зробили значний внесок в її розвиток, слід відзначити Поддєрьогіна А.М., Ковальова В.В., Бланка І.А., Стоянову О.С., Школьник І.О., Терещенко О.О., Уліну С.Л., Буряк Л.Д., Білик М.Д. та ін. Разом з тим залишається низка проблем методологічного й практичного характеру, зокрема, щодо аспекту можливого управління оцінкою вартості активів підприємств.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження історичного аспекту, сучасного стану та обґрунтування перспективних напрямків розвитку фінансового менеджменту активів підприємств.

Результати. За умов глобалізації економіки, коли суб'єкти господарювання мусять самостійно й швидко вирішувати проблеми фінансового забезпечення власної інвестиційної та виробничо-господарської діяльності, значно зростає роль фінансового менеджменту. Він є одним з необхідних елементів економічного управління діяльністю підприємства, але як самостійна наука сформувалась відносно недавно. Окремі фундаментальні розробки з теорії фінансів велись ще до першої світової війни.

У дореволюційній Росії поняття фінансового менеджменту як самостійної науки не існувало, але з успіхом розвивались два напрямки, які входять до її структури в сучасному розумінні: фінансові розрахунки і аналіз балансу. Фінансові розрахунки з'явилися з появою капіталізму, а в окрему галузь знань – комерційну арифметику - почали формуватися в XIX столітті.

Найбільший внесок у розвиток теорії і практики комерційних і фінансових розрахунків зробив російський математик, фінансист і бухгалтер М.С. Лунський, він вважається одним з родоначальників фінансового менеджменту в Росії.

Другий напрямок – балансоведення свого розвитку набув, головним чином, завдяки працям німецькомовних країн.

У Росії наука про баланс набула розвитку завдяки працям А.П. Рудановського, Н.А. Блатова, І.Р. Ніколаєва, а особливо А.К. Роццаховського, який перший з російських бухгалтерів оцінив роль економічного аналізу і його взаємозв'язок з бухгалтерським обліком.

Російським ученим Л.І. Гомбергом у 1912 р. було визначено науку економологію: “Я визначив економологію як науку, яка займається дослідженням господарської діяльності окремого підприємства шляхом опису і грошової оцінки цієї діяльності”. Метою цієї науки було з'ясування причин розвитку господарства, а не окремих операцій, які виконуються на підприємстві.

Значний внесок у розвиток фінансового менеджменту зробив Дж. Вільямс. Ним у 1938 р. була запропонована модель оцінки вартості фінансового активу [2].

До 1950 р. керування фінансами на підприємстві обмежувалось отриманням необхідних коштів для забезпечення росту підприємства та взаємовідносинами з банком. Розширення підприємств, збільшення кількості міжнародних груп, диверсифікація засобів фінансування, загострення конкурентної боротьби на ринках – усі ці фактори спонукали фінансових директорів дбати не лише про отримання фінансових ресурсів, а й про їх використання.

Друга половина ХХ століття характеризується розвитком нової концепції фінансів підприємства, найактивнішу участь у нових дослідженнях брали США. Зокрема, у 60-ті роки завдяки зусиллям У. Шарпа, Дж. Літнера та Дж. Моссіна була розроблена модель оцінки доходності фінансових активів.

У другій половині 50-х років Д. Дюраном проводились інтенсивні дослідження з теорії структури капіталу і ціни джерел фінансування. Найсуттєвіший внесок у розробку цього напрямку внесли Ф. Моділіані і М. Міллер, які стверджували, що вартість будь-якої фірми визначається виключно її майбутніми доходами і зовсім не залежить від структури її капіталу [3].

Відомі спеціалісти в області фінансів Т.Е. Коупленд та Дж. Вестон вважають 1958 р. рубіжним, починаючи з якого від прикладної мікроекономіки відмежувався самостійний напрямок - сучасна теорія фінансів.

Саме у рамках сучасної теорії фінансів у подальшому сформувався фінансовий менеджмент як прикладна наука, присвячена методології й техніці управління компаніями. Це відбулось шляхом доповнення базових розділів теорії фінансів такими аналітичними розділами бухгалтерського обліку: аналіз фінансового стану компанії, аналіз і управління дебіторською заборгованістю тощо, а також понятійним апаратом теорії управління.

Перші монографії з фінансового менеджменту з'явилися у провідних англійських країнах на початку 60-х. Слід зауважити, що поняття і зміст фінансового менеджменту в економічно розвинутих країнах значно відрізняється від його розуміння в країнах із соціалістичною економікою, у зв'язку з відсутністю ринку цінних паперів і фінансової самостійності підприємств.

Кардинальні зміни у фінансово-кредитній системі, впровадження нових форм власності, трансформація бухгалтерського обліку та інші заходи щодо реформування економіки актуалізували управління фінансовими ресурсами господарюючих суб'єктів.

Розвиток фінансового менеджменту в Україні став можливим лише з часів запровадження ринкових перетворень. Так, на думку Павлової Л.Н. [4], концепція фінансового менеджменту базується на відокремленості бюджету держави й бюджетів підприємств, крім того, функціонування фінансового менеджменту можливе лише за умов наявності: підприємницької діяльності; самофінансування; ринкового

ціноутворення; ринка праці; ринка капіталу; повної чіткої регламентації державного регулювання діяльності підприємств, на засадах ринкового законодавства.

За період свого існування фінансовий менеджмент значно розширив коло проблем, які потребують досконалого вивчення, якщо на початку розвитку увага приділялася в основному фінансовим питанням створення нових фірм і компаній, потім – керуванню фінансовими інвестиціями й проблемам банкрутства, то на сучасному етапі він включає практично всі напрямки керування фінансами підприємства.

На думку Поддєрьогіна А.М., зміст фінансового менеджменту полягає в ефективному використанні фінансового механізму – системи управління фінансами, призначеної для організації взаємодії фінансових відносин і грошових фондів із метою оптимізації їхнього впливу на кінцеві результати діяльності підприємства, що забезпечить досягнення стратегічних і тактичних цілей підприємства. До головних завдань фінансового менеджменту він відносить:

- виявлення фінансових джерел розвитку виробництва;
- визначення ефективних напрямків інвестування фінансових ресурсів;
- раціоналізацію операцій з цінними паперами;
- налагодження оптимальних стосунків із фінансово-кредитною системою, суб'єктами господарювання.

Значення управління фінансами підприємств полягає в такій організації роботи фінансових служб, яка дає змогу залучати додаткові фінансові ресурси на найвигідніших умовах, інвестувати їх із найбільшим ефектом, здійснювати прибуткові операції на фінансовому ринку.

Крейніна М.Н. вважає, що мета фінансового менеджменту полягає у створенні таких умов для руху грошових і фінансових потоків, які б забезпечили безперервну та ефективну діяльність підприємства. Саме з цією метою, на її думку, здійснюється керування активами та джерелами фінансування, фінансовими результатами та рівнем ризику, плануванням динаміки активів і пасивів.

Павлова Л.Н. визначає фінансовий менеджмент як форму управління процесами фінансування підприємницької діяльності, як систему, функціонування, якої спрямовано на досягнення загальної мети керування підприємством.

Визначення мети, протягом досліджуваного періоду розвитку фінансового менеджменту, змінювалось і на сьогоднішній день нараховується три основних підходи:

- класична економічна теорія: головною метою фінансової діяльності підприємства є максимізація прибутку;
- теорія стійкого економічного росту: головною метою фінансової діяльності підприємства є забезпечення фінансової рівноваги у процесі його розвитку;
- сучасна економічна теорія: головною метою фінансової діяльності підприємства є забезпечення максимізації добробуту власника підприємства через максимізацію ринкової вартості підприємства.

Вважаємо, що в сучасних умовах, головною метою фінансового менеджменту на українських підприємствах повинно бути забезпечення максимізації добробуту власників у поточному та перспективному періодах. Ця мета реалізується через максимізацію ринкової вартості підприємства.

В Україні стійко сформувалась і закріпилась на законодавчому рівні думка про те, що головною метою діяльності підприємства є максимізація прибутку: "Підприємництво - це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг із метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами,

zareєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством”.

Ґрунтуючись на визначенні підприємництва, в українській теорії й практиці сформувався мета фінансового менеджменту – максимізація прибутку.

Максимізація ринкової вартості підприємства не завжди досягається при максимізації його прибутку. У зв'язку з тим, що отриманий прибуток може бути повністю використаний на поточні потреби, в результаті чого підприємство буде позбавлене джерела формування власних фінансових ресурсів для подальшого розвитку. Така ситуація може призвести до втрати конкурентної позиції на ринку, скорочення потенціалу формування власних фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх джерел і як результат – зниження ринкової вартості підприємства.

Крім того, високий рівень прибутку може бути результатом роботи підприємства в умовах високого рівня фінансового ризику та загрози банкрутства, що також може вплинути на зниження його ринкової вартості. Тому у ринкових умовах максимізація прибутку може виступати як одне з важливих завдань фінансового менеджменту, але не як його головна мета.

Крім максимізації прибутку, фінансовий менеджмент повинен забезпечувати формування достатнього обсягу фінансових ресурсів згідно з завданнями розвитку підприємства та найефективніше їх використання, забезпечувати мінімізацію фінансового ризику, зберігаючи передбачений рівень прибутку, оптимізувати грошовий оборот, а також забезпечувати постійну фінансову рівновагу підприємства у процесі його розвитку.

Зазначені завдання вирішуються через реалізацію функцій фінансового менеджменту, однією з яких є керування активами. Фінансовий менеджмент активів є одним з найвагоміших напрямків системи фінансового управління, який протягом довгого часу за метою й методами ототожнювали з керуванням капіталом.

Вважаємо за доцільне погодитися з сучасними авторами, щодо необхідності розвитку методів фінансового керування активами, оскільки методологічний апарат керування капіталом підприємства не охоплює в повному обсязі всі принципи й методи фінансового менеджменту активів.

Виділення у самостійний блок фінансового менеджменту активів, як окремого напрямку, із загальної системи фінансового менеджменту пов'язане із необхідністю доповнення й розвитку методів аналізу, планування, обґрунтування оперативних управлінських рішень та контролю активів. У сучасних умовах цей напрямок фінансового менеджменту набуває розвитку у взаємозв'язку з удосконаленням керування капіталом.

Основи фінансового керування активами традиційно пов'язані із здійсненням операційної, інвестиційної діяльності підприємства. У зв'язку з цим основна увага в літературі приділяється забезпеченню ефективності формування активів та використання в операційному чи інвестиційному процесі.

Не зважаючи на те, що наукові дослідження з проблем фінансового менеджменту активів, у зв'язку з провадженням ринкових засад розвитку економіки, набули розвитку, ряд напрямків залишаються недостатньо вивченими. Один з них – принципи, методологія та методика оцінки вартості активів діючих підприємств, їх вплив на фінансові результати діяльності, на показники фінансового аналізу, на оцінку ринкової вартості підприємства.

Активи підприємства є однією з найважливіших категорій фінансового менеджменту і являють собою економічні ресурси, сформовані за рахунок інвестованого в них капіталу, які контролюються підприємством та характеризуються

вартістю, продуктивністю, здатністю генерувати дохід. Їх постійний оборот у процесі використання пов'язаний з факторами ризику, часу та ліквідності.

Указані характеристики, які відображають сутність активів підприємства, обумовлюють систему основних задач їх фінансового менеджменту для досягнення головної мети – забезпечення максимізації добробуту власників підприємства в поточному й перспективному періоді. Слід зауважити, що мета керування активами нерозривно пов'язана з головною метою фінансового менеджменту.

В теорії керування активами для досягнення головної мети визначено основні задачі: формування необхідного обсягу і складу активів для забезпечення певних темпів економічного розвитку; забезпечення максимальної доходності (рентабельності) активів з урахуванням можливого ступеня фінансового ризику; забезпечення мінімізації фінансового ризику використання активів з урахуванням певного рівня їх доходності (рентабельності); забезпечення постійної платоспроможності підприємства за рахунок підтримання достатнього рівня ліквідності активів; оптимізація обороту активів. Оскільки активи - це майнова цінність підприємства, яка має вартість, то питанням порядку її визначення приділяється багато уваги. Результати оцінки вартості активів впливають на різні аспекти господарської діяльності підприємства:

- визначають об'єктивність бухгалтерського обліку й формування фінансової звітності;

- визначають потребу у капіталі, необхідному для формування активів;

- вартість активів впливає на рівень собівартості продукції та цінову політику;

- реальна оцінка вартості активів визначає об'єктивність фінансових результатів діяльності;

- вартість активів використовується під час залучення підприємством кредитів для їх майнового забезпечення;

- оцінка вартості активів є обов'язковою при майновому страхуванні;

- вартість активів являє собою базу для розрахунків з метою оподаткування;

- вартість активів безпосередньо впливає на формування показника ринкової вартості підприємства, який у системі фінансового менеджменту є одним із найважливіших показників;

- об'єктивно визначена вартість активів визначає реальні можливості задоволення претензій кредиторів до підприємства, оголошеного банкрутом.

Вартість активів визначається характером їх використання у господарській діяльності підприємства, стадією життєвого циклу, видом, концепцією, комплексністю об'єкта, фактором інфляції та часу.

Порядок визначення вартості активів із метою відображення їх у бухгалтерському обліку та складання фінансової звітності постійно діючого підприємства, на сучасному етапі, регламентується:

- Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999 р. №996-XIV.

- Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

- Законом України “Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні” від 12 липня 2001 р. №2658-III.

Згідно з зазначеними нормативними документами, постійно діюче підприємство має право, при формуванні показників звітності – для оцінки необоротних активів, застосовувати справедливу вартість, якщо їх вартість суттєво відрізняється від історичної собівартості. Аналіз досліджених висновків експертів-оцінювачів та результати їх анкетування дають підстави стверджувати, що історична собівартість основних засобів, які утримуються на підприємстві більше 10 років, навіть в умовах незначного рівня інфляції, потребують переоцінки.

Висновки. На сьогоднішній день, серед підприємств України практично не поширена практика переоцінки активів, зокрема необоротних, з метою формування показників фінансової звітності. Отже можна констатувати, що суб'єкти господарювання, які формують фінансову звітність в умовах значної інфляції, надають користувачам викривлені показники. Це обумовлено тим, що нарахування амортизації основних засобів відбувається виходячи із заниженої первісної вартості, а списання використаної сировини – за середніми цінами або цінами перших партій. Результатом використання в умовах інфляції оцінки за історичною собівартістю є заниження відносно поточної ринкової ситуації вартості амортизаційних відрахувань та виробничих витрат, що призводить до виникнення інфляційного прибутку. Така ситуація приводить до зниження економічного потенціалу підприємства, не зважаючи на те, що валюта балансу зростає.

Одним з варіантів запобігання перекручувального впливу інфляційних процесів, а також впливу змін ціни є переведення фінансових документів із традиційної історичної собівартості на скориговану поточну – справедливу вартість.

Література

1. Бланк, И.А. Управление активами. [Текст] : учебное пособие / И.А. Бланк – К.: “Ника-Центр”, 2000. – 720 с. – (Серия “Библиотека финансового менеджера”. Вып. 6).
2. Ковалев, В.В. Введение в финансовый менеджмент. [Текст] : учебное пособие / В.В. Ковалев – М.: Финансы и статистика, 2001. – 768 с.
3. Модильяни Франко, Миллер Мертон. Сколько стоит фирма? Теорема ММ [Текст] : / Академия народного хозяйства при Правительстве РФ / А.М. Семенов (пер.с англ.). — 2.изд. — М. : Дело, 2001. — 271с.
4. Павлова Л.Н. Финансовый менеджмент. [Текст] : учебник для вузов / Управление денежным оборотом предприятия: Учебник для вузов. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 400 с.

Summary. The basic stages of development of assets financial management are described, the perspective directions of its development are proved. The basic attention is given to financial management of assets.

Keywords: financial management, assets, estimation of cost of assets, management of assets.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2010